

Rondetafelgesprek rapport Staatscommissie demografische ontwikkelingen 2050

Bas ter Weel*

8 april 2024

De Staatscommissie demografische ontwikkelingen 2050 heeft een gedegen analyse gemaakt van de demografische ontwikkelingen in ons land en inzicht geboden in de keuzes die gemaakt kunnen of moeten worden. De Staatscommissie benadrukt het belang van een gematigde bevolkingsgroei tot 2050 voor het behoud van brede welvaart in Nederland. Politieke keuzes over migratie, arbeidsmarkt en publieke voorzieningen om de kwaliteit van de economie en sociale samenhang te waarborgen zijn noodzakelijk. Vergrijzing en diversiteit veranderen de samenstelling van de bevolking, met arbeidsmarktkrapte als een van de manifestaties daarvan.

In deze korte bijdrage ga ik in op drie keuzes die gemaakt kunnen worden.

1. De richting van technologische ontwikkeling is deels met beleid te sturen. Op lange termijn groeit de economie door productiviteitsgroei. Vaak door meer output met minder input met de inzet van nieuwe technologie. Een decennium geleden waren we bang dat robots onze banen zouden overnemen, nu zijn we vooral bevreesd dat technologie te veel nieuwe banen oplevert. Er zijn drie effecten van nieuwe technologie op de vraag naar arbeid: kapitaal dat arbeid vervangt, hogere productiviteit, en nieuwe taken en beroepen.¹ Het saldo van die drie effecten bepaalt of de arbeidsvraag toe- of afneemt. Historisch gezien is de verwachting dat de vraag naar arbeid eerder zal stijgen dan dalen, wat leidt tot meer immigratie. De uitkomsten kunnen echter niet los worden gezien van beleid. Het is daarom belangrijk om keuzes te maken. In een krappe arbeidsmarkt zijn investeringen in arbeidsbesparende technologie bijvoorbeeld te sturen door dit als voorwaarde mee te wegen in het verlenen van subsidies, door de overgang van oude naar nieuwe banen actiever te stimuleren met onderwijsmogelijkheden voor mensen om mobiel te worden en soepelere arbeidsmarktregels voor herallocatie (weerbaarheid en wendbaarheid volgens de commissie Regulering van werk), en met voldoende speelruimte voor nieuwe vormen van werk die niet direct in cao's of andere afspraken te vangen zijn.
2. Productiviteit van de publieke sector moet omhoog. Stagnatie van de arbeidsproductiviteitsgroei doet zich al enige tijd voor in ons land (en sterker dan in de ons omringende landen). Deze groei wordt vanwege de afname van de potentiële beroepsbevolking steeds belangrijker als bron voor welvaartsgroei. Vooral in de publieke sector is de arbeidsproductiviteitsgroei laag en soms zelfs negatief. Oplossingen hiervoor liggen echter binnen handbereik.² Ten eerste kan de kwaliteit van het management en leiderschap omhoog om zo uitval, verzuim en vertrek van medewerkers te verlagen. Ten tweede kan meer worden ingezet op het benutten van het onbenutte potentieel: werkzoekenden, deeltijders die meer willen werken, gepensioneerden die zich nuttig willen blijven maken en nieuwkomers en statushouders. Ook mensen met een arbeidsbeperking kunnen aan het werk worden geholpen, waarbij de overheid de doelen die zij oplegt aan het bedrijfsleven zelf ook moet halen. Ten derde kan met een relatief milde ingreep in de administratieve lasten een groot deel van de krapte worden opgelost. Bijvoorbeeld: in de zorg werken 1,4 mln. mensen en zijn er 70 dzd. vacatures. Als de administratieve lasten met 5 procentpunt dalen zijn in principe alle vacatures

---

* Prof. dr. Bas ter Weel is algemeen directeur van SEO Economisch Onderzoek en hoogleraar economie aan de Universiteit van Amsterdam.

¹ Zie [dit](#) artikel voor een overzicht van de mechanismen.

² Zie ook het [SER-advies](#) Waardevol werk uit 2023.

vervuld. Ten slotte is benchmarking van prestaties afwezig. Waarom zijn we in het ene ziekenhuis beter af dan in het andere? En waarom blijft de digitalisering van het onderwijs achter wanneer er een lerarentekort is? En belangrijker nog: waarom wordt daar niet op gestuurd? Dit zijn vier oplossingen waar morgen mee kan worden begonnen.

3. Lange termijn beleid vraagt om stabiele overheid. Meer overheid is waarschijnlijk niet de oplossing voor demografische uitdagingen, een stabielere overheid wel. Het meest succesvolle beleid van de afgelopen dertig jaar is het arbeidsaanbodbeleid geweest. Vanaf de jaren '90 is beleid gevoerd om meer mensen aan het werk te helpen en dat is een groot succes. Nog nooit werkten zo veel Nederlanders en nog nooit zo veel uren. Wanneer het om demografie gaat, is dergelijk beleid ook noodzaak. Dat begint bij het doorzetten van dit beleid door te kijken wat inwoners van Nederland tot op hogere leeftijd kunnen en willen bijdragen aan de samenleving. Neem Japan als voorbeeld waar mensen tot op hoge leeftijd voor de klas staan en voor elkaar zorgen. Dat gebeurt door taken zo in te delen dat mensen langer en vaker blijven meedoen. Daarnaast is het handhaven van de huidige regels met voldoende middelen voor bijvoorbeeld de Arbeidsinspectie van belang. Arbeidsmigratie is niet het probleem, de gebrekkige middelen om regels rondom inkomen te handhaven en uitwassen te voorkomen en te bestraffen wel. Ten slotte: Krapte in de zorg en het onderwijs zijn structureel, het blijven plaatsen van advertenties lost dat niet op. Een heldere visie op wat de kwaliteit, toegankelijk en taken van deze diensten zijn helpt bij het beter sturen van de arbeidsvraag op langere termijn en dus ook wat we niet meer doen en wat burgers zelf dienen te regelen.

Ten slotte is het van belang de overheidsfinanciën goed in het oog te houden. Er is flink gespaard om in een deel van de pensioenen te voorzien, maar de AOW is een omslagregeling die steeds zwaarder drukt op werkenden. De vraag is of een nog hogere financiële belasting van deze groep, die ook moet instaan voor een groot deel van de hogere zorgkosten, redelijk en haalbaar is. Dit vraagt om een overkoepelende analyse van de lange termijn houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Die ontbreekt in het rapport van de Staatscommissie. Het CPB biedt met de vergrijzingsommen daarop een aanvulling, maar kijkt vooral naar constante arrangementen en minder naar politieke keuzes voor eventuele versobering of hervorming daarvan. Een politieke keuze over welke diensten en op welk niveau deze worden geleverd door de overheid en een doorrekening daarvan helpen bij het op koers houden van zowel de inhoudelijke en politieke opgave als het beschikbare budget.